

izseljenska književnost so jih dovolj natančno predstavile slovenski javnosti. Zdaj čakajo samo še na enakopravno vključitev v slovensko literarno tradicijo.

Alojzija Zupan Sosič

Irena Gantar Godina, ur., **Intelektualci v diaspori**: Zbornik referatov simpozija »100. obletnica rojstva Louisa Adamiča – Intelektualci v diaspori«, Portorož, Slovenija 1.–5. septembra 1998. ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Založba ZRC, Ljubljana 1999, 248 str.

Široko zasnovan, dobro pripravljen in zelo odmeven simpozij z ugledno mednarodno udeležbo, ki ga je v naslovu omenjem kraju in času pripravil Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, je vzel pod drobnogled zelo zanimivo in še vse premalo proučeno vprašanje življenja in dela intelektualcev zunaj matične države. Težišče je bilo seveda na slovenskih intelektualcih, prispevki neslovenskih avtorjev pa so odprli zanimive in dragocene primerjave z izkušnjami iz nekaterih drugih držav.

Še kaki dve desetletji nazaj je bil za tedanje uradno politiko v matični Sloveniji skoraj edini sinonim za »dobrega« izseljenskega intelektualca publicist, književnik in politik Louis Adamič, ki je bil vsaj na prvi pogled »najljubši izseljenski sin« novi jugoslovanski/slovenski komunistični totalitarni oblasti. Adamič je bil kot posledica tega v zadnjih desetletjih nedvomno daleč najboljše proučeni slovenski izseljenec. Tudi portoroški simpozij, ki je značilno posvečen stoletnici njegovega rojstva, ter za njim zbornik mu namenjata še vedno daleč največ pozornosti od vseh izseljenskih osebnosti: simpozij v večji ali manjši meri vsaj devet in zbornik vsaj pet prispevkov. Do omenjene razlike je prišlo zato, ker so štiri izmed referatov iz Adamičevega sklopa, ki so jih pripravili Janja Žitnik, Rozina Švent, Tine Kurent in France Adamič, objavili že prej na drugem mestu, in sicer v 9. številki revije *Dve domovini/Two Homelands* v letu simpozija 1998. V zborniku jih je objavljenih nadaljnjih pet. Tako piše Mirko Jurak o sodelovanju Adamiča s publicistom in politikom Vatom Grillom, Mihael Kuzmič o pastoru, teologu in zgodovinarju Jožetu Miheliču (1902–1989) kot o Adamičevem prijatelju, madžarski politolog in velik poznavalec slovenske zgodovine in sodobnih vprašanj Imre Szilagy o primerjavi zavzetosti za lastni narod Louisa Adamiča in madžarskega izseljenskega intelektualca Ozskarja Jaszija, Matjaž Kle-

menčič pa primerja Adamičeva razmišljanja o Sloveniji kot o delu združene Evrope s pogledi na to vprašanje nekaterih drugih slovenskih izseljenskih intelektualcev v ZDA, predvsem Mihe Kreka in Cirila Žebota. Irene Mislej vzame Adamičevo delo in njegov vpliv za izhodišče svojega prispevka o vlogi intelektualcev v južnoameriški slovenski skupnosti, predvsem oni v Argentini pred in po II. svetovni vojni. V svojem prispevku predstavi predvsem intelektualca iz vrst predvojne primorske emigracije Viktorja Kjudra ter Rudo Jurčeca in Vinka Brumna, pripadnika povojnega protikomunističnega izseljenstva.

Če odmislimo »skupni imenovalce« Louisa Adamiča v omenjenih petih prispevkih, je ostalih 21 v zborniku objavljenih referatov znotraj osnovne usmeritve proučevanja izseljenskih intelektualcev zelo pestrih tako po osnovni stroki avtorjev kot po njihovi narodni oziroma državni pripadnosti. Kot preberemo v uvodu, ki ga je prispevala urednica Irena Gantar Godina, večina avtorjev v zborniku omenjeno vprašanje proučuje z zgodovinskega vidika, zastopani pa so tudi literarnoteoretični, etnološki, sociološki, antropološki in v dveh primerih tudi lastni izkustveni vidiki. Med avtorji so zastopani vsi »hišni« raziskovalci Inštituta za slovenski izseljenstvo ZRC SAZU (5 poleg že omenjene Janje Žitnik, ki je svoj prispevek objavila v tej reviji), poleg njih pa naletimo še na 11 slovenskih avtorjev, od katerih so štirje pripadniki slovenske diaspore v Evropi, ZDA in Kanadi, ena pa povratnica iz slovenskega izseljenstva v Argentini. Ostali avtorji so po narodnosti oz. državni pripadnosti Poljaki (2), Rusi (2), Srbi (2), Madžari in Italijani (po 1), medtem ko sta kanadska avtorja različnega narodnostnega izvora – angleškega in poljskega. Teme, ki jih obravnavajo, so v veliki meri, ne pa v celoti, povezane z vprašanji intelektualcev njihovega lastnega naroda.

Naj v zgornjem narodnostnem vrstnem redu preletimo objavljene prispevke. V bloku avtorjev z Inštituta za slovensko izseljenstvo piše Marina Lukšič-Hacin o različnih opredelitvah in razumevanjih pojma intelektualce, Marjan Drnovšek o nekaterih pogledih slovenskih intelektualcev do vprašanj izseljevanja do leta 1941 s posebnim poudarkom na stališčih katoliške Cerkve, Zvone Žigon o mislecu in raziskovalcu južnoameriške indijske kulture Janezu Benigarju, Breda Čebulj Sajko o slovenskoavstralskem izseljenskem književniku Jožetu Čuješu in Irena Gantar Godina o »obratnem izseljenskem intelektualcu«, češkem učitelju, pisatelju in publicistu Janu Legu, ki je dvajset let deloval med Slovenci.

V drugem slovenskem sklopu naletimo poleg že omenjenih prispevkov Juraka, Kuzmiča, Klemenčiča in Mislejeve še na objavo referatov dunajskega Slovenca Leva Detele o problemu diaspore v razmišljanjih slovenskih zdomskih

intelektualcev po letu 1945, poleg drugih predvsem Rude Jurčeca, Franceta Papeža, Vinka Brumna, Tineta Debeljaka, Milana Komarja in Toneta Brulca; Ivana Mavra o slovenski poeziji v ZDA s posebnim poudarkom na delu Ivana Zorman; Američana slovenskih korenin Timothyja Pogačarja o poeziji in prozi v *Ameriškem družinskem koledarju*, Nives Sulič o pismih Annie – Nančke, pripadnice tretje generacije slovenskih priseljencev v ZDA svoji družini v sedemdesetih letih 20. stoletja ter Vasilija Melika o nadaljnjih dveh »slovenskih intelektualcih v obratni smeri« – slovenskih politikih Mihaelu Hermannu, rojenem na nemškem Štajerskem, in kočevskem Nemcu Petru Koslerju (Kozlerju), ki po izvoru in rojstvu torej nista bila Slovenca. Že omenjeni lastni doživetji intelektualcev v diaspori predstavljata umetnica (književnica in lončarka) Ifigenija Simonović, bolj znana s prejšnjim priimkom Zagoričnik, ki zadnjih 20 let živi v Londonu, in Metka Zupančič, profesorica na Bowdoin College v ameriški državi Maine.

Kanadčan Gordon Skilling obravnava usodo političnih beguncev – Čehov in Slovakov – v izgnanstvu v letih 1948–1989, torej od nasilnega prevzema oblasti do nenasilnega propada komunističnega totalitarnega režima na Češko-slovaškem, Poljaka Halina Florkowska-Frančič in Jan Lencznarowicz pa usodo poljskega izseljenca, pisatelja in borca na neodvisno Poljsko Zygmunta Milkowskega (1824–1915) ter poljskih intelektualcev – političnih beguncev pred komunističnim režimom po II. svetovni vojni v Avstraliji. Kanadski avtor poljskega izvora Edward Mozejko piše o poljskih pisateljih in intelektualcih v Kanadi, predvsem tistih, ki so se priselili po II. svetovni vojni v dveh večjih valovih. Ruska avtorja Iskra Čurkina in Jevgenij Firsov sta prispevala predstavitev delovanja slovenskega izseljenca v Rusijo, šolnika, publicista in znanstvenika rusofilskih prepričanj Davorina Hostnika, znanega po njegovih skrajnih protikatoliških prispevkih v *Slovenskem narodu* pod psevdonimom Krutorogov (rojen 1853, umrl po letu 1923), ter ruskega filozofa Ivana Iljina (1883–1954), ki je potem, ko so ga boljševiki leta 1922 izgnali, deloval kot begunec v zahodni Evropi. Z vprašanji ruskih pregnancev, intelektualcev iz vrst menjševikov v zahodni Evropi in ZDA, se ukvarja italijanski znanstvenik Andrea Panaccione. Srbska prispevka sta posvečena osebnosti Mihajla Pupina v izseljenskem in srbskem domačem tisku (Mirjana Pavlovič) in znamenitim srbskim intelektualcem v sosednjih državah – Madžarski in Romuniji (Dušan Drljača). Prispevek Imreja Szilagyja je bil že omenjen v Adamičevem sklopu.

Simpozij in zbornik kot njegov dopolnjeni in razširjeni sad sta dragocena predvsem iz dveh razlogov. Kot prvič sta naši pozornosti ponovno in poudarjeno približala vrsto slovenskih izseljenskih intelektualnih osebnosti in nedvomno zelo

obogatila naše biografsko, bibliografsko in še marsikatero drugo znanje o njih. Velikokrat se še dandanes premalo zavedamo, da so vse te osebnosti neločljiv delež slovenske duhovne elite in bi morale biti kot take vedno prisotne v naši zavesti in nenazadnje tudi v ustreznih reprezentativnih publikacijah. Znano je, da v nekaterih od njih v prejšnjem sistemu marsikateri izmed njih zaradi »moralno-politične oporečnosti« ni našel svojega zasluženega mesta. (Tako v prvem zvezku *Enciklopedije Slovenije* nedavno umrli Vinko Beličič). Kot drugo sta simpozij in zbornik potegnili tudi zanimive primerjave slovenskih intelektualnih osebnosti v diaspori in njihovih duhovnih vrstnikov pri nekaterih geografsko in še kako drugače bližnjih ali malo manj bližnjih vzhodnoevropskih narodih (navajano po abecednem redu: Čehih, Poljakih, Rusih, Slovakih, Srbih). Ob nedvomni upravičenosti ukvarjanja z Louisom Adamičem sta nam nazorno pokazala, da smo Slovenci poleg njega v preteklosti premogli (in da jih premoremo še danes) vrsto drugih nadvse pomembnih izseljenskih intelektualcev, ki prav tako kot Adamič (in najbrž zaradi pretekle in sedanje zanemarjenosti kakšen še celo več) zaslužijo naše poglobljeno raziskovanje. Nenazadnje je to poleg omenjenega zbornika lepo pokazal in dokazal še en pomemben dosežek sodelovanja Inštituta za slovensko izseljenstvo z vrsto uglednih zunanjih sodelavcev – temeljna publikacija *Slovenska izseljenska književnost v treh zajetnih delih*, ki pa zasluži samostojno predstavitev v vsej polnosti na drugem mestu.

Andrej Vovko

Breda Čebulj Sajko, **Etnologija in izseljenstvo**: Slovenci po svetu kot predmet etnoloških raziskav v letih 1926–1993. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 29, Ljubljana 1999, 182 str.

Napisati pregled dela, opravljenega v zvezi z določeno tematiko, je lahko za etnologa, vajenega izzivov polnega terenskega dela in stalnega kontakta z informatorji, zelo drugačno in kaj duhamorno delo. Breda Čebulj Sajko, zaposlena na Inštitutu za slovensko izseljenstvo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, je po številnih letih preučevanja predvsem slovenskih izseljencev v daljni Avstraliji – katerega rezultat so številni članki, referati in publikacije – v to kislo jabolko ugriznila prostovoljno, rezultat njene ga dela pa je pričujoča knjiga.